

EDICIJA ISTRAŽIVANJA

PREDSTAVE O EVROPSKOJ UNIJI I RUSIJI U JAVNOSTI SRBIJE

Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018

EDICIJA

Istraživanja

UREDNIKA EDICIJE

Dr Irena Ristić

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka

Beograd, 2021.

ZA IZDAVAČA

Dr Goran Bašić

RECENZENTI

Dr Jelica Kurjak

Dr Maja Lukić Radović

Dr Zoran Lutovac

ISBN 978-86-7093-250-0

Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije

JAVNO MNJENJE
SRBIJE 2018 – JMS 2018

UREDNIK
Bojan Todosijević

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

Beograd, 2021.

Sadržaj

8

Bojan Todosijević:

METODOLOŠKE KARAKTERISTIKE PROJEKTA: JAVNO MNENJE SRBIJE 2018 – JMS 2018

44

Branka Matijević, Jovana Zafirović, Ivana Magdalenić:

PERCEPCIJA GRAĐANA O SPOLJNOPOLITIČKOM OPREDELJENJU SRBIJE:

ČIJA PODRŠKA ĆE UNAPREDITI SOCIOEKONOMSKE PRILIKE U SRBIJI, EVROPSKE UNIJE ILI RUSIJE?

58

Ksenija Marković, Marko Jovanović, Jovana Zafirović:

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE – IZMEĐU ŽELJE GRAĐANA I ODLUKA VLASTI

74

Ksenija Marković, Branka Matijević, Marko Jovanović:

KOSOVO I METOHIJA I EVROPSKA UNIJA – DILEMA ILI OĀEKIVANI

IZBOR?

90

Zoran Pavlović:

„NAPRAVLJENO PO NARUDŽBINI? “

JAVNO MNJENJE O ISTRAŽIVANJU JAVNOG MNJENJA

U KONTEKSTU PRORUSKIH I PROZAPADNIH STAVOVA

112

Marko Mandić:

SPOLJNOPOLITIĀKI PRIORITETI REPUBLIKE SRBIJE – (NE)ODRŹIVO BALANSIRANJE?

Predgovor

Iako su Zapadna Evropa i Rusija od stvaranja moderne srpske državnosti uvek igrale izvesnu ulogu u međunarodnoj politici Srbije, njihov je uticaj u protekle tri decenije postao dominantan i to u dvosmernom smislu. Jer, koliko god je Srbija određena svojim odnosom prema Evropskoj uniji i Rusiji, toliko na položaj i politiku Srbije utiče i odnos ovih političkih aktera prema njoj. Stoga ne iznenađuje da su ti (među)odnosi čest predmet studija i analiza, kao i da za naučnu zajednicu predstavljaju izvor istraživačkih pitanja, koja bez sumnje ostaju aktuelna i u tek započetoj novoj deceniji 21. veka.

Pred nama se nalazi Zbornik radova koji je baziran na ispitivanju građana Srbije o njihovim stavovima i predstavama o Evropskoj uniji i Rusiji, koje je krajem 2018. sproveo Centar za politiko-loška istraživanja i javno mnjenje (CPIJM) Instituta društvenih nauka. Glavni cilj je bio da se vidi kako građani, ne samo percipiraju ulogu i uticaj ova dva međunarodna aktera u međunarodnoj politici Srbije, nego i do koje mere odobravaju spoljnu politiku Srbije, ili pak priželjkuju neku drugu. Autori radova u ovom Zborniku su prevashodno mladi istraživači Instituta društvenih nauka koji time ne samo interdisciplinarno doprinose jednoj veoma važnoj i aktuelnoj temi, već i nagoveštavaju jedan potencijal za dugoročni povratak tradiciji kvalitativnih analiza CPIJM-a na bazi javnomnjenjskih ispitivanja.

Pored razmatranja najvažnijih aspekata ove teme, ovaj Zbornik svakako ima za cilj i da pozove i podstakne članove naučne zajednice i sve one koji se profesionalno bave spoljnom politikom Srbije u užem i širem smislu, da uzmu učešća u analizi ovih podataka i osvetle mnogobrojne dodatne aspekte koji se odnose na ovu široku i veoma važnu temu.

Irena Ristić
Urednica edicije *Istraživanja*

MARKO MANDIĆ

Istraživač pripravnik

Institut društvenih nauka, Beograd

Spoljnopolitički prioriteti Republike Srbije – (Ne)održivo balansiranje?¹

Apstrakt

U ovom radu autor analizira spoljnopolitičke prioritete Republike Srbije sa posebnim osvrtom na proces evrointegracija i bliske odnose sa Ruskom Federacijom oličene u strateškom partnerstvu između dve zemlje potpisanom 2013. godine. Autor u tekstu prikazuje spoljnopolitičko pozicioniranje Srbije od faze međunarodne izolacije (1992–2000) preko faze reintegracije i spoljnopolitičkog opredeljenja za evropski put države (2000–2008) do aktuelne faze koja predstavlja fokus istraživanja. Fokus istraživanja jeste deskripcija odnosa Republike Srbije sa Evropskom unijom i Ruskom Federacijom sa kritičkim osvrtom na to da li je politika balansiranja između ova dva aktera poznatija kao politika „sedenja na dve stolice“ održiva. Republika Srbija je status kandidata za članstvo u EU dobila 2012. godine da bi pregovore o pristupanju započela 2014. godine. Paralelno sa početkom pregovora o pristupanju Republike Srbije EU dolazi do izbijanja Ukrajinske krize i aneksije Krima, što dovodi do zahlađenja odnosa na relaciji EU – Rusija i uvođenja sankcija Ruskoj Federaciji od strane EU. Bez obzira na zvaničnu opredeljenost Republike Srbije za evrointegracije, nedostatak koherentne i zvanično proklamovane spoljnopolitičke strategije, nerešen status Kosova, sporost unutrašnjih reformi, zastoj EU u politici proširenja uticali su na spoljnopolitičko pozicioniranje Republike Srbije ka sve intezivnijoj saradnji sa Ruskom Federacijom. Takva saradnja najvidljivija je u oblastima energetike, trgovine, vojne saradnje i oko statusa Kosova. Međutim, upravo ove oblasti mogu biti kamen spoticanja ako Republika Srbija nastoji da ostvari spoljnopolitički cilj punopravnog članstva u EU. Takođe, rad analizira i stavove građana prema odnosu Srbije sa EU i Rusijom.

Ključne reči: spoljna politika, Srbija, Evropska unija, Rusija, stavovi građana.

Uvod

Od raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) Srbija je u različitim državnim tvorevinama (Savezna Republika Jugoslavija, Državna zajednica Srbije i Crne Gore, Republika Srbija) vodila spoljnu politiku sa nejasnim i neusklađenim prioritetima, menjanim u skladu sa nacionalnim interesima, unutrašnjim potrebama i međunarodnim okolnostima (Bazić i dr., 2019: 50). Nakon petooktobarskih promena 2000. godine i okončanja perioda provedenog u međunarodnoj izolaciji tokom devedesetih godina XX veka, saradnja sa drugim državama i pronalaženje novih saveznika i partnera postali su jedan od prioriteta novih vladajućih struktura (Đukanović & Živojinović, 2011: 299). Članstvo Srbije u EU bila je tačka oko koje je postojao konsenzus svih vlasti nakon 2000. godine. Međutim, unutrašnji problemi i okolnosti, pre svega jednostrano proglašena nezavisnost Kosova 2008. godine, kao i kriza EU i „zamor od proširenja“,

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2021. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

naterali su Srbiju da razvija odnose i sa drugim partnerima (Đukanović & Živojinović, 2011; O'Brennan, 2014). Tu se pre svega misli na odnose Srbije sa Rusijom. U vrlo teškoj spoljnopolitičkoj situaciji u kojoj se istovremeno sa procesom evrointegracija vodi borba za očuvanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, zvanični Beograd nastoji da gradi dobre odnose i sa Briselom i sa Moskvom. Postavlja se pitanje koliko je balansiranje između ova dva aktera međunarodnih odnosa održivo i koliko dugo će Srbija biti u mogućnosti da sprovedi politiku „sedenja na dve stolice“?

Rad je podeljen na četiri dela. U prvom odeljku daje se opšti pregled i geneza spoljnopolitičkih prioriteta Srbije kroz tri faze. Prva faza (1992–2000) obeležena je međunarodnom izolacijom Savezne Republike Jugoslavije. Druga faza (2000–2008) postavila je temelje za novu spoljnu politiku i reintegraciju u međunarodnu zajednicu i aktuelna treća faza (2008–?) koju obeležavaju „četiri stuba spoljne politike“ i balansiranje između evrointegracija i dobrih odnosa sa Rusijom. Drugi deo rada opisuje detalje saradnje Srbije sa Rusijom, stavljajući akcenat na odnose u oblasti energetike, ekonomije, odbrane i saradnje oko rešavanja statusa Kosova. Treći deo rada analizira kako saradnja Srbije sa Rusijom u pomenutim oblastima utiče na proces pristupanja Srbije EU. U četvrtom delu rada autor se osvrće na podatke iz istraživanja *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije (Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018)*, u čijem je središtu pitanje kako građani gledaju na politiku „sedenja na dve stolice“ Republike Srbije.

Faze spoljne politike Srbije

Prva faza (1992–2000) – Međunarodna izolacija Savezne Republike Jugoslavije

Nakon raspada SFRJ Srbija je zajedno sa Crnom Gorom činila Saveznu Republiku Jugoslaviju. Period obeležen ratovima na ovim prostorima rezultirao je izolovanosti i sankcijama od strane međunarodne zajednice. Spoljna politika Srbije u takvim okolnostima bila je najviše usmerena prema zaštiti srpske manjine u ostalim zemljama koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije (Mladenov, 2014: 149). SRJ u ovom periodu nije bila članica Organizacije ujedinjenih nacija (OUN). Rešavanje srpskog nacionalnog pitanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini predstavljalo je glavnu političku preokupaciju državnih struktura na saveznom i republičkom nivou, dok je koherentnija spoljnopolitička strategija izostala. Ozbiljnije nastojanje da se zemlja poput velike većine država Centralne i Istočne Evrope uključi u evropske i evroatlantske strukture nije postojalo (Đukanović, 2015: 116). Vazдушna intervencija NATO saveza 1999. godine na području SRJ u kontekstu kosovske krize osnažila je skeptičnost javnog mnjenja prema evroatlantskim integracijama i članstvu u EU i NATO. Zaokret u spoljnoj politici zvaničnog Beograda dogodio se nakon političkih promena 5. oktobra 2000. godine i odlaska Slobodana Miloševića sa mesta predsednika SRJ kao *de facto* najmoćnije političke figure srpske političke scene.

Druga faza (2000–2008) – Nova spoljna politika

Promena vlasti nakon petooktobarskih promena 2000. godine označila je preokret u spoljnoj politici i to kroz postepenu reintegraciju u međunarodne tokove kao i stremljenje ka članstvu u Evropskoj uniji i NATO savezu (Đukanović & Lađevac, 2009). Na vlast je došla koalicija okupljena u Demokratskoj opoziciji Srbije – DOS, sačinjena od velikog broja stranaka koje

međusobno nisu bile ideološki usklađene. Za razliku od prethodnog perioda tokom kojeg nije postojao konkretan cilj i plan sprovođenja spoljne politike, u ovom periodu plan je bio usmeren ka članstvu u evropskim političkim i vojnobezbednosnim strukturama. Neposredno nakon promene vlasti, SRJ je reintegrirana u brojne međunarodne organizacije. Tako već u novembru 2000. godine postaje punoporavni član OUN i velikog broja njenih specijalizovanih agencija. Krajem iste godine postaje i članica Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju – OEBS.

Spoljnopolitičke prioritete u ovom periodu najcelishodnije je odrediti na osnovu sadržaja zvaničnog ekspozea Gorana Svilanovića, tadašnjeg saveznog ministra za inostrane poslove, iz oktobra 2001. godine. U ovom dokumentu naglašeno je da država ne sme da ponovi grešku i da zanemari velike promene u međunarodnom sistemu koje su nastale nakon pada Berlinskog zida, te da shodno tome treba da formuliše svoju spoljnu politiku. Novoformulisani spoljnopolitički put trebalo je da kao svoj glavni cilj promovise punopravno članstvo u Evropskoj uniji i NATO, uz podsticanje regionalne saradnje i politiku pomirenja sa neposrednim susedima, ali i dobrih odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama i Ruskom Federacijom (Svilanović, 2011: 278–303).

Proklamovane ciljeve nije bilo lako ostvariti, pogotovo u situaciji kada u okviru vladajuće koalicije ne postoji jasna ideja na koji način ostvariti te ciljeve. Dve politički najjače stranke u okviru DOS – Demokratska stranka (DS) na čelu sa Zoranom Đinđićem i Demokratska stranka Srbije (DSS) predvođena Vojislavom Koštunicom – nisu bile saglasne o mnogim pitanjima, između ostalog i o pitanju saradnje sa Haškim tribunalom i članstvu u NATO savezu, koji zbog svog delovanja tokom rata na Kosovu nije uživao popularnost među većinskim delom stanovništva (Mladenov, 2014: 154–155). Nakon formiranja nove vlade početkom 2004. godine na čelu sa novim premijerom Vojislavom Koštunicom iz DSS, „atlantska dimenzija“ srpske spoljne politike počinje da slabi. Bez obzira na pomeranje prioriteta sa integracija u evropske političke i vojnobezbednosne strukture prema rešavanju kosovskog pitanja usvojena su dva dokumenta koja potvrđuju evropsku orijentaciju države – Rezolucija o pridruživanju Evropskoj uniji (2004) i Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji (2005). Međutim, bez obzira na jasno istaknut stav da Srbija ne želi članstvo u NATO, to nije značilo i prekid svih oblika odnosa sa Savezom. Tako 2006. godine Srbija postaje deo NATO programa Partnerstvo za mir. Napuštanje ambicije članstva u vojnim savezima na određen način potvrđeno je usvajanjem Rezolucije Narodne skupštine Republike Srbije „O zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i međunarodnog poretka“ u kojoj stoji da Narodna skupština donosi odluku o proglašenju vojne neutralnosti u odnosu na postojeće vojne saveze do raspisivanja eventualnog referenduma o tom pitanju. Skeptičnost prema nastavku evrointegracija postala je najizraženija nakon jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova sredinom februara 2008. godine. Razlog za takav stav jeste priznanje kosovske nezavisnosti od većine država članica EU. Uprkos tome, u ovom periodu načinjen je do tada najznačajniji korak u evrointegracijama Srbije, a to je potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Prelazni trgovinski sporazum (Đukanović & Lađevac, 2009: 349).

Period od petooktobarskih promena 2000. godine do parlamentarnih izbora 2008. godine obeležen je nizom velikih unutardržavnih problema kao što su ubistvo premijera Zorana Đinđića 2003. godine, definitivni kraj procesa disolucije bivše Jugoslavije (SRJ prelazi zvanično u Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore 2003. godine, koja je opstala do referenduma u maju 2006. godine na kom su se građani Crne Gore opredelili za izlazak iz iste) i već pomenuta jednostrano proglašena nezavisnost Kosova februara 2008. godine. Iste godine na parlamentarnim izborima pobedu odnosi koalicija „Za evropsku Srbiju“ predvođena Demokratskom strankom i njenim

liderom, ujedno i predsednikom Republike Srbije Borisom Tadićem. Sva ova dešavanja zasigurno su uticala na otežano spoljnopolitičko pozicioniranje Srbije u prvim godinama novog milenijuma.

Treća faza (2008–?) – Evrointegracije ili balansiranje

Dvostruka izborna pobeda Demokratske stranke 2008. godine, na predsedničkim i na parlamentarnim izborima, profilisala je stranku i njenog lidera i predsednika države Borisa Tadića u politički najmoćniju figuru u Srbiji koja se zalagala za nastavak evrointegracija, pomirenje sa susedima, ali i nastavak politike neučlanjenja u vojne saveze (Mladenov, 2014: 156–157). Nakon formiranja nove vlade članstvo u Evropskoj uniji potvrđeno je kao glavni strateški cilj zemlje, kojem su podređene sve aktivnosti na spoljašnjem i unutrašnjem planu. Stoga je ubrzo Vlada Republike Srbije usvojila Nacionalni program za integraciju Republike Srbije u Evropsku Uniju, u cilju preciziranja okvira za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa *acquis communautaire* (Đukanović & Lađevac, 2009: 349).

U svetlu gorućeg problema srpske politike – rešavanja pitanja statusa Kosova – rukovodstvo Srbije nastojalo je da obezbedi dobre odnose sa svim velikim silama. U tom svetlu predsednik Republike Boris Tadić početkom 2009. godine izjavio je da su spoljnopolitički prioriteti zemlje: odbrana Kosova, evropske integracije i regionalna saradnja. U svetlu takvih prioriteta koji su često označavani kao „i EU i Kosovo“ predsednik Tadić je istakao da spoljna politika Srbije mora biti utemeljena na što boljim odnosima sa EU, SAD, Rusijom i Kinom, koje je označio kao „četiri stuba srpske spoljne politike“ (RTS, 2009). U nedostatku spoljnopolitičke strategije ove izjave su uzete kao najkarakterističniji primer spoljnopolitičke doktrine Republike Srbije. Tadašnji ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić isticao je i neophodnost održavanja dobrih odnosa sa nesvrstanim zemljama (Mondo, 2009). Ovakva formulacija spoljne politike i njenih prioriteta ukazuje da je ona prilagođena situaciji u kojoj se zemlja zatekla i da hijerarhizacija spoljnopolitičkih prioriteta počiva na *ad hoc* bazi (Lišanin, 2012: 206–207).

Srbija je pred kraj sam kraj vladavine Demokratske stranke i predsednikovanja Borisa Tadića postala zvanični kandidat za članstvo u EU, marta 2012. godine, što predstavlja do tada ključni korak države na njenom putu ka evrointegracijama. Nakon istovremeno održanih parlamentarnih i predsedničkih izbora, iste godine na vlast dolazi Srpska napredna stranka predvođena novim predsednikom Republike Srbije Tomislavom Nikolićem i Aleksandrom Vučićem. Ova promena vlasti nije rezultirala promenom spoljnopolitičkog kursa, već je održala kontinuitet prethodnih vladajućih struktura. Isti problemi su nasleđeni, ali evrointegracije nisu dovedene u pitanje i konstatovano je da je članstvo u EU cilj koji se mora ostvariti (RTS, 2012). Intezivan dijalog Beograda sa Prištinom i potpisivanje Briselskog sporazuma u cilju rešavanja kosovskog problema potvrdilo je ovakve najave, da bi 2014. godine Srbija zvanično započela pregovarački proces sa Briselom o pristupanju EU.

Međutim, Srbija očigledno zaostaje u usklađivanju svoje spoljne politike sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU. Najevidentniji primer predstavlja odluka Srbije da ne uvede sankcije Ruskoj Federaciji 2014. godine povodom njene uloge u Ukrajinskoj krizi kao što su uradile sve države članice EU. Ovakvi postupci nikad nisu nailazili na oštrije protivljenje EU, ali mnogi smatraju da ovo ostaje otvoreno pitanje i da je pitanje vremena kada će se ozbiljnije pokrenuti (Novaković, 2012; Đukanović, 2014). Odnosi sa Rusijom, oličeni u strateškom partnerstvu potpisanom 2013. godine, sve više dobijaju na značaju, paralelno sa procesom evrointegracija.

Srbija vodi politiku „sedenja na dve stolice“ jer smatra da od Rusije može da dobije ono što od EU ne može. U prilog tome svedoči pomenuto strateško partnerstvo, ekonomska, energetska, vojna saradnja, ali i istorijsko nasleđe i veliki stepen uvažavanja koje srpsko stanovništvo ima prema Rusiji. Detalji saradnje Srbije i Rusije u ovim oblastima biće tema narednog poglavlja i kako ti odnosi utiču na budućnost evrointegracija Republike Srbije.

Saradnja Srbije i Rusije

Deklaracija o strateškom partnerstvu Srbije i Ruske Federacije potpisana je 2013. godine. Ideja ovog sporazuma datira iz vremena vladavine Demokratske stranke i nastala je u svetlu spoljnopolitičke doktrine „četiri stuba“ koju je proklamovao tadašnji predsednik Boris Tadić. Osim saradnje u oblasti energetike, podrška Rusije očuvanju teritorijalnog integriteta Republike Srbije u kontekstu kosovskog pitanja ključni je uzrok za ozvaničenje partnerstva dveju država. Deklaraciju su u Sočiju potpisali predsednici Srbije i Rusije, Tomislav Nikolić i Vladimir Putin. „Srbija je formalizovala svoje vekovno prijateljstvo i bratstvo sa Ruskom Federacijom. Naši odnosi su sve bolji i idu veoma dobrom uzlaznom linijom. Srbija je izuzetno zadovoljna odnosom Ruske Federacije prema Srbiji. Uvek može bolje, ali Srbija je zahvalna Ruskoj Federaciji zato što je u našem problemu na Kosovu i Metohiji na pravoj strani, na strani međunarodnog prava“, izjavio je prilikom potpisivanja predsednik Nikolić (Mihajlović, 2013).

Srbija je energetske odnose sa Rusijom intezivirala još 2008. godine, paralelno sa borbom za rešavanje statusa Kosova. Predsednici Srbije i Rusije, Boris Tadić i Dmitrij Medvedev, iste godine potpisali su energetske sporazum koji se sastoji iz tri dela: prodaje kontrolnog paketa akcija Naftne industrije Srbije ruskoj kompaniji Gazpromnjeft, izgradnje gasovoda Južni tok i skladišta gasa u Banatskom dvoru (RTS, 2008). Mnogi smatraju da je Srbija prodala NIS po nepovoljnoj ceni i da je kupac dobio najmanju moguću rudnu rentu za eksploataciju nafte i gasa na teritoriji Srbije kao protivuslugu za Kosovo i za planiranu gradnju Južnog toka (Đukić & Varga, 2017: 12). Srbija je polagala velike nade u projekat izgradnje gasovoda Južni tok koji je trebao da obezbedi dugoročnu stabilnost snabdevanja gasom i koji bi od Srbije napravio energetske čvorište na Balkanu, pozicionirajući je tako kao važnog igrača na mapi evropske energetske politike i bezbednosti. Međutim, Srbija je ostala žrtva politike velikih sila jer su se SAD i EU oštro usprotivile, smatrajući da Rusija na teritoriju EU ne može biti jedini većinski vlasnik gasovoda u skladu sa odredbama „Trećeg energetskeg paketa“ (Đukić & Varga, 2017: 12–13). Nakon 2019. godine i isteka ugovora Rusije i Ukrajine oko snabdevanja gasom Evrope, Srbija se našla u nezavidnom položaju. Ipak, razgovor predsednika Srbije Aleksandra Vučića sa ruskim predsednikom Vladimirom Putinom krajem iste godine završen je obećanjem da će Rusija Srbiji obezbediti dovoljne količine gasa (Večernje novosti, 2019).

Trgovinski odnosi Srbije i Rusije su takođe predmet pažnje. Srbija je sa Rusijom potpisala Sporazum o slobodnoj trgovini još 1999. godine. Taj sporazum se smatra privilegovanim zbog toga što su ga sa Rusijom imale samo bivše sovjetske republike (Đukić & Varga, 2017: 10). Srbija i Rusija su 2011. godine potpisale protokol o proširenju Sporazuma o slobodnoj trgovini. Tako je Srbija završila ne samo proces usklađivanja trgovine sa Rusijom, već i sa Belorusijom i Kazahstanom, dobivši tako zonu slobodne trgovine sa Evroazijskom ekonomskom unijom (EAEU) (Đukić, 2012; Đukić & Varga, 2017). Međutim, Srbija u trgovinskim odnosima sa Rusijom beleži deficit. Kako je već spomenuto, Srbija je energetske zavisan od Rusije, te shodno tome u uvozu

dominiraju nafta i gas. Srbija u Rusiju najviše izvozi sveže voće što najviše govori o konkurentnosti srpske industrije na velikom i jakom tržištu kao što je Ruska Federacija (Gočanin, 2019). Srbija je krajem 2019. godine potpisala još jedan Sporazum o slobodnoj trgovini sa EAEU čime je zonu slobodne trgovine proširila i na teritorije Jermenije i Kirgistana (Isto). Srbija novopotpisanim sporazumom dobija bescarinski tretman na dodatni set proizvoda koji obuhvataju sir, alkohol i cigarete. Ipak, i najnovija istraživanja pokazuju da je spoljnotrgovinska razmena Srbije sa EAEU sedmostruko manja u odnosu na razmenu sa EU. Prema podacima za 2018. godinu, spoljnotrgovinska razmena Srbije sa EAEU predstavlja samo 7,5% ukupne razmene, dok isti podaci ukazuju da je razmena sa zemljama EU 63,2% (Ćosić, 2019).

Posebno interesantan aspekt odnosa između dve zemlje predstavlja saradnja u okviru odbrane i vojne industrije. Ministri odbrane dveju zemalja, Nebojša Rodić i Sergej Šojgu potpisali su Sporazum o saradnji u oblasti odbrane (RTS, 2013). Od tada posete između srpskih i ruskih ministara i zvaničnika iz vojne oblasti postali su redovniji. U skladu sa pomenutim sporazumom počeli su da planiraju zajedničke vojne vežbe, a prva je održana pod nazivom „Srem 2014“. Vežbe su nastavljene i 2015. godine ovog puta pod nazivom „Slovenko bratstvo“. Posebnu pažnju javnosti izazvala je zajednička vojna vežba „Slovenski štit 2019“. Poslednjih godina dolazi i do pojačane saradnje u oblasti vojno-tehničke saradnje, pogotovo u nabavci naoružanja. Prvi korak bila je kupovina dva transportna helikoptera Mi-17 2016. godine. Naredne godine u Srbiju je stigla isporuka šest aviona Mig-29. Srbiji je takođe isporučeno trideset oklopnih izviđačkih automobila BRDM – 2MS i trideset tenkova T-72S (Janićević, 2020). Takođe, Srbija je dogovorila nabavku raketnih sistema za protivvazдушnu odbranu „pancir S1“ čija je isporuka započeta u februaru 2020. godine (Milutinović, 2020). Poseban segment vojnih odnosa sa Ruskom Federacijom predstavlja saradnja sa Organizacijom Ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB) koja vojno objedinjuje Rusiju i nekoliko bivših članica Sovjetskog Saveza (Jermenija, Belorusija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan) u kojoj Srbija od 2013. godine ima status zemlje posmatrača. U Srbiji od 2012. godine radi i Srpsko–ruski humanitarni centar za upravljanje u kriznim situacijama u Nišu koji je namenjen za brzo reagovanje u slučaju zemljotresa, požara i poplava (Anadolu Ajasi, 2012).

Mogući problemi na evropskom putu

U stručnoj javnosti preovladavaju različita mišljenja kako bliski odnosi Srbije sa Ruskom Federacijom mogu uticati na budućnost Srbije. Neki smatraju da Srbija pragmatično vodi svoju spoljnu politiku i da u neizvesnom procesu pristupanja EU koristi mogućnost za saradnju sa Rusijom. Međutim, ta saradnja može eventualno da bude prepreka da Srbija postane član „evropske porodice“. Oblasti saradnje apostrofirane u prethodnom odeljku važne su i u kontekstu pregovaračkih poglavlja koje Srbija treba da ispuni kako bi postala član EU. To su oblasti energetike, ekonomije, odbrane, spoljne politike i pitanje konačnog rešenja statusa Kosova.

Pregovaračko poglavlje 21 obuhvata transportne mreže, među koje spadaju i gasovodi. Kao što je već rečeno, Evropska komisija je bila ta koja je donela odluku za stopiranje radova na izgradnji Južnog toka. Evropska komisija je tom prilikom istakla da izgradnja gasovoda Južni tok nije u skladu sa Trećim energetske paketom i sa evropskim pravilima o konkurenciji, unutrašnjem tržištu i javnim nabavkama (Đukić & Varga, 2017: 20; RTS, 2014).

Poglavlje 30 odnosi se na zajedničku ekonomsku politiku. Tu je stvar prilično jasna. Srbija bi u slučaju pristupanja EU bila u obavezi da raskine sve trgovinske i ekonomske

sporazume sa trećim državama, među kojima je i aktuelni sa Rusijom i EAEU, ali i sa ostalim zemljama koje nisu članice EU. Ministar trgovine, telekomunikacija i turizma Rasim Ljajić je ove godine to i potvrdio. „Svi ti sporazumi važiće do trenutka kada Srbija postane punopravna članica EU. Kada postanemo punopravna članica, ti sporazumi prestaju da važe i za nas onda važe trgovinski režimi koje ima EU sa trećim zemljama. To je važno i za druge zemlje, to će važiti i za Srbiju i za svaku novu članicu EU“, izjavio je Ljajić (B92, 2019a).

Poglavlje 31 odnosi se na Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku EU (ZSBP). Kao takva, ZSBP predstavlja „minimalni zajednički imenilac“ država članica EU u okviru koje donose instrumente poput odluka, zaključaka, akcija koje preduzima, pozicija koje zauzima i procedura za implementaciju akcija i pozicija. Izdvajaju se još izjave i deklaracije od evropskih zvaničnika, kao i demarši, politički dijalozi i sankcije (Stanković, 2017: 303–305). Upravo poslednji element predstavlja restriktivne mere koje je EU donela i usmerila protiv Rusije zbog njenog učešća u Ukrajinskoj krizi i aneksiji Krima. Srbija je odmah zauzela čvrst stav da, iako se nalazi na evropskom putu, nikada neće uvesti sankcije Rusiji. „Prijateljstvo Srbije i Rusije je tradicionalno. Sada su naši odnosi na nivou strateške saradnje. Zato Srbija nikada nije imala i nikada neće nametnuti sankcije ili druge restriktivne mere Rusiji, uprkos pritisku na Srbiju“, rekao je Dačić (Blic, 2019). Osim tradicionalnog prijateljstva i strateškog partnerstva, Srbija svakako ima interes u izvozu pomenutih poljoprivrednih proizvoda u Rusiju. Takođe, Srbija je u velikoj meri zavisna od ruskih energenata, pre svega nafte i gasa (Đukić & Varga, 2017: 16).

Još jedan potencijalni problem na relaciji EU – Srbija može da bude vojna saradnja potonje sa Rusijom. Rečeno je da je Republika Srbija 2007. godine donela rezoluciju u Narodnoj skupštini u kojoj se proglašava vojna neutralnost. Problem ovakve proklamacije leži u tome što su skupštinske rezolucije pravno neobavezujuće, a ovakva odredba ne postoji ni u ustavu (Teokarević, 2016). Iako je opredeljenost Srbije za vojnu neutralnost sadržana isključivo u izvorima tzv. „mekog prava“, politika neučlanjenja u vojne saveze pokazala se kao istrajna. U prethodnom poglavlju opisana je saradnja Srbije sa Rusijom i ODKB u oblasti odbrane, ali Srbija razvijenu saradnju u istoj oblasti ima i sa Severnoatlantskim savezom. Spomenut je sporazum o pristupanju NATO programu Partnerstvo za mir 2006. godine, a Srbija je 2014. godine usvojila Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP), što predstavlja najrazvijeniji oblik saradnje sa NATO koji ne podrazumeva članstvo u savezu. Zvaničnici alijanse tvrde da NATO poštuje vojnu neutralnost Srbije, kao i apsolutno pravo svake suverene države da bira svoje partnere. U kontekstu saradnje sa Rusijom i spomenutom nabavkom naoružanja, zvaničnici smatraju da je to suvereno pravo Srbije i da svakako ne bi sarađivali sa njom da smatraju da bilo koja aktivnost koju preduzima predstavlja bezbednosni problem (Janićević, 2019). Pored spomenutih vojnih vežbi sa Rusijom, Srbija je tokom 2019. godine održala znatno više vojnih vežbi sa zemljama članicama NATO saveza, trinaest naspram četiri (Danas, 2019). Od potpisivanja Partnerstva za mir Srbija je sa NATO-m održala sveukupno više od 150 vojnih vežbi (Popović, 2018). Posebno interesantan aspekt saradnje Srbije i Rusije koji je zaintrigirao široku javnost predstavlja delovanje pomenutog Srpsko-ruskog humanitarnog centra. EU je naglasila da delovanje centra treba da bude komplementarno sa Civilnim mehanizmom EU za upravljanje katastrofama koje je Srbija potpisala 2015. godine (Zorić, 2016). Često se kroz javnost provlačila ideja da pripadnici centra treba da uživaju diplomatski status kao što ga imaju i pripadnici NATO misija na srpskoj teritoriji. Ministar spoljnih poslova Ruske Federacije Sergej Lavrov povodom aktivnosti centra u Nišu izjavio je da „ako neko vidi u tome neke anti-NATO tendencije, onda oni ne žele zapravo nikakvu saradnju Srbije i Rusije“ (Martinović, 2016). U ovom kontekstu vodi se polemika u javnosti da li bi davanje diplomatskog

statusa i samim tim izjednačavanje sa pripadnicima NATO trupa bilo korak bliže stvaranju prve vojne baze Rusije na Balkanu (Glavonjić, 2016).

Poglavlje 35 u pregovaračkom procesu sa EU obuhvata one probleme koje država kandidat mora da ispuni, a nisu obuhvaćeni prethodnim poglavljima. U slučaju Srbije to predstavlja rešavanje statusa Kosova i politički dijalog između Beograda i Prištine. Od početka pregovora Srbije o članstvu u EU neprestano provejava tvrdnja da će Srbija morati da prizna nezavisnost Kosova kako bi postala član evropske porodice. Takve izjave dolaze i od domaćih i od stranih zvaničnika (B92, 2019b; Vesti online, 2020). Međutim, Rusija po ovom pitanju predstavlja glavnog saveznika Srbije u borbi za očuvanje njenih nacionalnih interesa vezanih za Kosovo. Šef diplomatije EU Žozef Borel izjavio je da „ako Kina, Indija i Rusija ne priznaju Kosovo, Kosovo neće biti država“ (Nova srpska politička misao, 2019). U tom kontekstu od izuzetne važnosti predstavlja činjenica da je Rusija stalni član Saveta bezbednosti UN i da samim tim kao veto igrač može da spreči prijem Kosova kao članice u tu organizaciju. Rusija podršku Srbiji pruža i diplomatski kroz širi multilateralni forum u različitim međunarodnim organizacijama i bila je jedan od vodećih protivnika prijema Kosova u UNESCO i Interpol.

Kako građani Srbije gledaju na politiku: „I EU i Rusija“?

Na osnovu istraživanja *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije (Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018)* koje je sproveo Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka u Beogradu možemo doći do određenih zaključaka kako građani percipiraju spoljnu politiku Srbije u kontekstu odnosa sa EU i Rusijom. Na osnovu podataka može se videti da građani imaju generalnu predstavu koje su spoljnopolitičke pozicije Srbije prema EU i Rusiji i da njihovi stavovi u dobroj meri korespondiraju sa kreiranjem spoljne politike Srbije i njenim pozicioniranjem u međunarodnim tokovima. Prema rezultatima istraživanja, može se zaključiti da među građanima postoji svest da spoljna politika Srbija nije jednosmerna. U 40,7% slučajeva ispitanici su smatrali da je glavni spoljnopolitički pravac Republike Srbije više usmeren prema EU, dok 38,9% procenata smatra da je pravac podjednako okrenut prema EU i Rusiji. Manji broj ispitanika, 15% njih, smatra da je Srbija više okrenuta prema Rusiji. Ovakvi podaci ukazuju da građani poznaju glavne obrise spoljnopolitičkih prioriteta Srbije, budući da na hijerarhiji deklarativno primat imaju evrointegracije, ali je Rusija konstantno viđena kao stabilan partner i oslonac u međunarodnom sistemu. Građani Srbije na ispitanom uzorku izražavaju svoju podršku učlanjenju Srbije u EU, iako ta podrška nije ubedljiva. 54,2% ispitanika bi se izjasnilo sa ulazak Srbije u EU kada bi se o tom pitanju u ovom trenutku raspisao referendum. Protiv ulaska izjasnilo se 38,5% dok 7,3% ne bi uzelo učešće na takvom referendumu. Kada bi se referendum održao po pitanju članstva Srbije u NATO savezu, tu su rezultati nedvosmisleni. Na osnovu ispitanog uzorka čak 71,2% građana bi glasalo protiv pristupanja Srbije ovom vojnom savezu.

Tokom ispitivanja građani su mogli da se izjasne na pitanje koji su glavni razlozi naklonjenosti stanovništva prema Rusiji, odnosno EU. Kao razloge naklonjenosti Rusiji ispitanici kao važne razloge navode pravoslavnu tradiciju (81,8%), zajedničko slovensko poreklo (72,2%) i istorijsko savezništvo i prijateljstvo (64,6%). Međutim, ispitanici u velikoj meri smatraju da naklonjenost prema Rusiji u direktnoj vezi sa evrointegracijama. Veliki broj ispitanika smatra da je naklonjenost prema Rusiji, pored prethodno nabrojanih faktora, rezultat nepravednog odnosa koji EU ima

prema Srbiji (79,1%). Sa druge strane, razlozi naklonjenosti EU su manje složeni. Po uzorku oni se mogu grupisati oko jedne grupe faktora. To su mogućnost zapošljavanja i preseljenja u neku od zemalja EU, te se čak 84,5% ispitanika izjasnilo da je ovo presudni uzrok naklonjenosti građana prema EU. Ostali faktori kao pripadnost zajedničkoj evropskoj civilizaciji, demokratske tekovine EU ili prijateljstva sa određenim državama članicama EU nisu ni približno prepoznati kao faktori naklonosti u odnosu na ekonomske razloge.

Celokupnu komplikovanost balansiranja Srbije između EU i Rusije možemo videti u odgovorima na sledeća pitanja:

1) Ako bi članstvo Srbije u EU zahtevalo odustajanje od dobrih odnosa sa Rusijom, da li biste podržali članstvo u EU?

2) Ako bi bolji odnosi sa Rusijom zahtevali odustajanje od članstva u EU, da li biste podržali bolje odnose sa Rusijom?

Na prvo pitanje ispitanici su se većinom od 62,6 % izjasnili da ne bi podržali članstvo Srbije u EU ako bi to zahtevalo odustajanje od dobrih odnosa sa Rusijom. Samo 23,2% izjasnilo se da bi podržalo članstvo u EU pod tim okolnostima. Međutim, ispitanici su većinom od 54,3% istakli da ne bi podržali bolje odnose sa Rusijom ako bi to zahtevalo odustajanje od članstva u EU. 30,7 % ispitanika bi podržalo bolje odnose sa Rusijom po cenu odustajanja od članstva u EU.

Ovi podaci dobijeni putem istraživanja prikazuju da građani sa odobravanjem gledaju na politiku „i EU i Rusija“. Građani prepoznaju prednosti učlanjenja u Evropsku uniju, pre svega materijalni aspekt i mogućnost učešća na velikom tržištu rada u jedinstvenom ekonomskom bloku kao što je EU. Međutim, sami ekonomski podsticaji nisu dovoljno privlačni ako podrazumevaju odricanje od dobrih odnosa sa Rusijom koji su utemeljeni u duboko usađenim identitet-skim kategorijama kao što su pravoslavlje, pripadnost istom slovenskom narodu, istorijska savezništva i zajedničko prijateljstvo. Politika „sedenja na dve stolice“, iako utemeljena na trenutnim nacionalnim interesima Republike Srbije i pragmatizmu vođenja politike u komplikovanim međunarodnim okolnostima ne izaziva protivljenje stanovništva, već sasvim suprotno nailazi na podršku velikog broja građana.

Zaključak

Spoljna politika Srbije je kroz poslednje tri decenije prošla kroz vrlo turbulentan period. Skoro decenijska izolacija tokom devedesetih godina XX veka ostavila je zemlju oslabljenu i nespremnu da se, poput većine zemalja Centralne i Istočne Evrope, odmah reformiše u skladu sa zahtevima EU i postane njen deo. Uprkos proklamovanoj težnji svih vladajućih struktura posle petooktobarskih promena da se priključe EU, sam proces pristupanja i pregovora o članstvu nailazio je na prepreke. Kriza EU sa svim ekonomskim i političkim aspektima odrazila se i na njenu politiku proširenja. Veliki talas proširenja sa početka milenijuma pokazao je da je EU „pojela više nego što može da svari“. To je rezultiralo „zamorom proširenja“ koji se najviše odnosi na zemlje Zapadnog Balkana. Entuzijazam prema proširenju je opao nakon brojnih problema sa kojim se sama EU suočava (izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz iste, porast evroskeptičnih tendencija u državama članicama, migrantska kriza, itd.), te prijem novih članica postaje sekundarno pitanje na listi prioriteta. Nasleđe prošlosti, etnički konflikti i nerešena teritorijalna pitanja predstavljaju izazove koje EU ne želi da primi u sopstveno dvorište. Isto tako, nužnost pragmatičnog vođenja spoljne politike u slučaju Srbije i borba za rešenje konačnog statusa Kosova ostavljaju

Srbiju u neizvesnoj situaciji po pitanju evrointegracija. U tom cilju Srbija se upustila u traženje novih partnera što je rezultiralo jačim vezivanjem sa Rusiju.

Saradnja dve zemlje postala je vidljiva kroz niz oblasti kao što su energetika, ekonomija, odbrana, kao i kroz podršku koju Rusija pruža teritorijalnoj celovitosti Srbije i nepriznavanju nezavisnosti Kosova. Međutim, proces evrointegracija podrazumeva ispunjavanje uslova nametnutih od strane EU u okviru pristupnih pregovaračkih poglavlja. Posebno problematična poglavlja za Srbiju u kontekstu tesnih veza sa Rusijom predstavljaju poglavlja 21, 30, 31 i 35. Srbija je u potpunosti energetski zavisna od Rusije i potpuno vezivanje za Rusiju bez vidljivih alternativa moglo bi da utiče na pregovore u okviru poglavlja 21 koji se odnose na transportne mreže. Situacija oko poglavlja 30 je kristalno jasna i svi ugovori sa Rusijom u toj sferi bi bili van snage kada bi Srbija postala član EU. Politički najosetljiviji problem je eventualna harmonizacija spoljne politike Srbije sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU i pridruživanje sankcijama Rusiji. Iako ne predstavlja formalni uslov, tesna vojna saradnja između Srbije i Rusije mogla bi da bude pogrešno protumačena od velikog broja zemalja EU. Na kraju, Brisel insistira pre svega na normalizaciji odnosa sa Kosovom i deluje da Srbija pre zatvaranja tog pitanja neće osetiti vidljiviji pomak ka članstvu u EU.

Sve ove okolnosti Srbiju stavljaju u nezavidan međunarodni položaj i ovakva situacija predstavlja više pragmatično snalaženje u trenutnim geopolitičkim okolnostima nego što predstavlja čvrsto utemeljenu spoljnopoličku strategiju. Kada bi Srbija ispunila sve pomenute uslove opet ne bi postojala garancija da će Srbija postati član EU usled same krize proširenja i neizvesnosti postavljanja novih uslova za dalji napredak na evropskom putu. Takođe, raskidanje tesnih veza sa Rusijom ne bi imalo uticaj na eventualnu promenu u procesu pristupanja, već bi moglo da izazove ozbiljne potrese na unutrašnjoj političkoj sceni. Javno mnjenje oseća snažnu povezanost sa Rusijom zbog pravoslavne tradicije, zajedničkog slovenskog porekla, istorijskih savezništava i prijateljstva. Građani trenutno nisu spremni da se odreknu dobrih odnosa sa Rusijom, ali isto tako nisu voljni da se odreknu ni evropskog puta Srbije i potencijalnih dobiti koje članstvo u EU nosi sa sobom. S obzirom na međunarodne i unutrašnje okolnosti, Srbija se nalazi na svojevrsnom testu spoljnopoličkog delovanja. S jedne strane posredi je usklađivanje sopstvenih nacionalnih interesa sa kompleksnošću aktuelnog međunarodnog sistema, dok je sa druge strane neophodno istovremeno uskladiti političke odluke sa percepcijama javnog mnjenja. Održavanje trenutnog stanja deluje kao pragmatična opcija i održiva u postojećim okolnostima, ali vreme će pokazati koliko dugo takva politika može da opstane.

LITERATURA

- Anadolu, A. (2012). Otvoren Srpsko-ruski humanitarni centar. 26. 4. 2012. Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/arhiva/otvoren-srpsko-ruski-humanitarni-centar/371426>
- B92 (2019). Srbija ima pravo da sklapa sporazume sa svima, dok ne uđe u EU. 29. 8. 2019. Dostupno na: https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2019&mm=08&dd=29&nav_id=1583846
- B92 (2019). Srbija neće ući u EU bez priznanja Kosova. 1. 11. 2019. Dostupno na: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=11&dd=01&nav_category=11&nav_id=1611622
- Bazić, J., Bujvid Kurek, E., & Obradović, Ž. (2019). Srbija i izazovi evropskih integracija. *Srpska politička misao*, 64(2), 49–72.
- Blic (2019). Dačić: Srbija nikada neće uvesti sankcije Rusiji uprkos pritisku. 19. 4. 2019. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/politika/dacic-srbija-nikada-nee-uvesti-sankcije-rusiji-uprkos-pritisku/kwddcl12>
- Ćosić, G. (2019). Šta Srbija dobija sporazumom sa Evroazijskom unijom? Radio Slobodna Evropa, 26. 6. 2019. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30021330.html>
- Danas (2019). Vojska Srbije ima više vežbi sa NATO zemljama nego sa Rusijom. 17. 11. 2019. Dostupno na: <https://www.danas.rs/politika/vojska-srbije-ima-vise-vezbi-sa-nato-zemljama-nego-sa-rusijom/>
- Đukanović, D. (2014). Države Zapadnog Balkana i Zajednička spoljna i bezbednosna politika Evropske unije – između normativnog, deklarativnog i stvarnog. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 8(12), 9–40.
- Đukanović, D. (2015). Spoljnopolitičko pozicioniranje (SRJ/SCG) od 1992. do 2015. godine. *Međunarodna politika*, 66(1158–1159), 115–127.
- Đukanović, D., & Lađevac, I. (2009). Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije. *Međunarodni problemi*, 61(3), 343–364.
- Đukanović, D., & Živojinović, D. (2011). Strateška partnerstva Republike Srbije. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 5(6), 299–312.
- Đukić, S. (2012). *Povratak saveza*. Beograd: Službeni glasnik.
- Đukić, S., & Varga, B. (2017). Srbija na putu ka EU i Rusija. *Spoljnopolitičke sveske*, 17(2).
- Glavonjić, Z. (2016). Ruski centar u Nišu – špijuskog ili humanitarnog karaktera? Radio Slobodna Evropa, 16. 6. 2016. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-rusija-ruski-centar/28558950.html>
- Gočanin, S. (2019). Koliko je sporazum Srbije i „Evroazijske unije značajan?“. Radio Slobodna Evropa, 22. 8. 2019. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-sporazum-srbije-i-evroazijske-unije-zna%C4%8Dajan-/30121702.html>
- Janićević, G. (2019). „Kako sarađuju Srbija i NATO“. RTS, 23. 2. 2019. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3430201/kako-saradjuju-srbija-i-nato.html>
- Janićević, G. (2020). Vojna saradnja Srbije i Rusije i na zemlji i na nebu. RTS, 16. 2. 2020. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3853139/vojna-saradnja-srbije-i-rusije-i-na-zemlji-i-na-nebu.html>
- Lišanin, M. (2012). Spoljnopolitički prioriteti Srbije. *Politička revija*, 31(1), 201–212.
- Mihajlović, B. (2013). „Nikolić i Putin potpisali Deklaraciju o strateškom partnerstvu“. Radio Slobodna Evropa, 24. 5. 2013. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nikolic-i-putin-potpisali-deklaraciju-o-strateskom-partnerstvu/24996484.html>
- Milutinović, D. (2020). „Pancir“ stiže u Srbiju, kako funkcioniše i čemu služi. RTS, 18. 2. 2020. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3856371/pvo-sistem-pancir-stize-do-kraja-nedelje.html>
- Milutinović, I. (2016). Dačić Lavrovu: Srbija nikada neće biti antiruska. Radio Slobodna Evropa, 12. 12. 2016. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/lavrov-rusija-beograd/28170205.html>
- Mladenov, M. (2014). An Orpheus Syndrome: Serbian Foreign Policy After the Dissolution of Yugoslavia. In U S. Keil & B. Stahl (eds.), *Foreign Policies of Post-Yugoslav States* (pp. 147–172). Houndmills: Palgrave Macmillan.

- Mondo (2009). „Jeremić: Popločan put do kandidature“. 7. 12. 2009. Dostupno na: <https://mondo.rs/Info/Srbija/amp/a156161/Jeremic-Poplocan-put-do-kandidature.html>
- Nova srpska politička misao (2019). „Šef diplomatije EU Žosep Borel: Kosovo nikada neće biti država, ako ga ne priznaju Rusija, Kina, Indija“. 7. 10. 2019. Dostupno na: <http://www.nspm.rs/hronika/sef-diplomatije-eu-zozep-borel-kosovo-nikada-neze-biti-drzava-ako-ga-ne-priznaju-rusija-kina-i-indija.html>
- Novaković, I. (2013). Od četiri stuba spoljne politike do evropskih integracija: postoji li volja za strateško usmerenje spoljne politike Srbije?. ISAC fond, 37–48.
- O’ Brennan, J. (2014). On the Slow Train to Nowhere? The European Union, „Enlargement Fatigue“ and the Western Balkans. *European Foreign Affairs Review*, 19(2), 221–242.
- Popović, V. (2018). „Srbija sa NATO učestvovala u 150 vežbi od 2006“. Glas Amerike, 22. 2. 2018. Dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/srbija-sa-nato-ucestvovala-u-150-vezbi-od-2006/4267149.html>
- RTS (2008). Potpisan ugovor o prodaji NIS-a. 24. 12. 2008. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/35070/potpisan-ugovor-o-prodaji-nis-a.html>
- RTS (2009). Četiri stuba srpske spoljne politike. 30. 8. 2009. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiri-stuba-srpske-spoljne-politike.html>
- RTS (2012). Evropski put Srbije – put budućnosti. 11. 6. 2012. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1119566/evropski-put-srbije--put-buducnosti.html>
- RTS (2013). Srbija i Rusija uvek na istoj strani. 13. 11. 2013. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/1442761/srbija-i-rusija-uvek-na-istoj-strani.html>
- RTS (2014). Evropska komisija: Suspendovati „Južni tok“. 3. 6. 2014. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/1614053/evropska-komisija-suspendovati-juzni-tok.html>
- Stanković, N. (2017). Mesto poglavlja 31 u pregovorima o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji. *Evropsko zakonodavstvo*, 16 (61–62), 301–314.
- Svilanović, G. (2011). Ekspozice u Saveznoj skupštini SRJ. U N. Dragojlović, S. Sretenović, D. Đukanović & D. Živojinović (Ur.), *Spoljna politika Srbije: strategije i dokumenta*, (str. 278–303). Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Teokarević, J. (2016). Da li Srbija može da bude neutralna zemlja?. U D. Simić, D. Milenković & D. Živojinović (Ur.), *Neutralnost u međunaordnim odnosima – šta možemo da naučimo iz iskustva Švajcarske?* (str. 87–112). Beograd: Čigoja štampa.
- Večernje novosti (2019). „Vučić i Putin: Rusija će obezbediti Srbiji dovoljno gasa“. 4. 12. 2019. Dostupno na: [https://www.novosti.rs/вести/насловна/економија.397.html:834088-Вучић-и-Путин-Русија-ће-обезбедити-Србији-довољно-гаса](https://www.novosti.rs/ вести/насловна/економија.397.html:834088-Вучић-и-Путин-Русија-ће-обезбедити-Србији-довољно-гаса)
- Vesti online (2020). „Vučić: Srbiji spremaju ultimatum za Kosovo“. 23. 2. 2020. Dostupno na: <https://www.vesti-online.com/vucic-srbiji-spremaju-ultimatum-za-kosovo/>
- Zorić, O. (2016). Brisel upozorava na EU pravila oko ruskog centra u Nišu. Radio Slobodna Evropa, 15. 12. 2016. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/brisel-ne-trayi-zatvaranje-rusko-srpog-humanitarnog-centra/28178624.html>

Marko Mandić

FOREIGN POLICY PRIORITIES OF THE REPUBLIC OF SERBIA – (UN)SUSTAINABLE BALANCING?

Abstract:

In this paper, the author analyzes the foreign policy priorities of the Republic of Serbia with special reference to the process of European integration and close relations with the Russian Federation embodied in the strategic partnership between the two countries signed in 2013. The author presents the foreign policy positioning of Serbia from the phase of international isolation (1992–2000), throughout the phase of reintegration in international society and foreign policy commitment to the European path of the state (2000–2008), to the current phase which is central to the research. The focus of the research is the description of the relations of the Republic of Serbia with the European Union and the Russian Federation, with a critical review of whether the policy of balancing between these two actors, also known as the “two chairs” policy, is sustainable. The Republic of Serbia received the status of a EU

membership candidate in 2012, in order to start the accession negotiations in 2014. Simultaneously with the beginning of the EU accession negotiations of the Republic of Serbia, the Ukrainian crisis broke out, along with the annexation of Crimea, which led to a worsening of relations along the West-East line, which resulted in the sanctions against the Russian Federation by the EU. Regardless of the official commitment of the Republic of Serbia to European integration, the lack of a coherent and officially proclaimed foreign policy strategy, the unresolved status of Kosovo, the slowness of internal reforms and the EU’s enlargement fatigue have influenced Serbia’s foreign policy position towards increasing the cooperation with the Russian Federation. Such cooperation is most noticeable in the areas of energy, trade, military cooperation, as well as regarding the status of Kosovo. However, these areas can be a stumbling block if the Republic of Serbia seeks to achieve full EU membership. The paper also analyzes the attitudes of citizens towards Serbia’s relationship with the EU and Russia.

Keywords: foreign policy, Serbia, European Union, Russia, citizens’ attitudes

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.644:324]:159.923.072(497.11)(082)

316.653(497.11)(082)

327:316.653(497.11)(082)

PREDSTAVE о Европској унији и Русији у јавности Србије : јавно
мњење Србије 2018 – JMS 2018 / уредник Bojan Todosijević.
- Београд : Институт друштвених наука, 2021 (Београд : RIC
графичког инжењерства TMF). - 125 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Едисија
Истраживања / [Институт друштвених наука, Београд])

Deo teksta štampan dvostubačno. - Tiraž 150. - Стр. 7: Predgovor
/ Irena Ristić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-250-0

а) Јавно мњење -- Србија -- Зборници б) Друштвени ставови
-- Србија -- Зборници в) Међународа сарадња -- Србија
-- Зборници

COBISS.SR-ID 54980873